

Vytautas Rubavičius

TRANSGRESIJOS MALONUMAS: TAPATUMŲ VARTOJIMAS

*Kultūros, filosofijos ir meno institutas
Komparatyvistinių kultūros studijų skyrius
Saltoniškių g. 58
LT-08105 Vilnius
El. paštas rubavytas@hotmail.com*

TRANSGRESIJA IR TRANSGRESIJOS IDEOLOGIJA

Postmodernaus filosofavimo lauke išplito sąvokos, iškeliančios įvairius socio-kultūrinius ribų peržengimo, sulaužymo bei įveikos aspektus, kurie subendrinami transgresijos sąvokoje. Visoks ribos apmąstymas suponuoja galimybę ją įveikti, nes ribos sugriebimas mintimi jau yra jos peržengimas, anksčiau ar vėliau apsidreiskiantis kūrybiniu ar praktiniu veiksmu. Postmodernaus dekonstravimo nuostata grindžiamas (jei šiuo atveju galima kalbėti apie dekonstruktyvistų nemėgiamą grindimą) filosofavimas kaip tik siekia mąstyti ribas ir šitaip rodyti jų sąlygiškumą, nepaliojantį priešribio (savaiminio aiškumo, savumo, normalumo, akivaizdumo, stabilumo srities) ir užribio (neaiškumo, nesavumo, nenormalumo, beribiškumo) sąveiką, taip pat iškelti socialinę bei kultūrinę kovą dėl ribų nustatymo bei įtvirtinimo, kuri yra lemiama individualių bei grupinių tapatumų kūrimo veiksnys, susiejantis kūną, sąmonę ir teritoriją. Dekonstravimo nuostata transgresijos atžvilgiu veikia besąlygiškus dalykus „versdama“ sąlygiškais, besąlygiškus akivaizdumus, tapatumus, tabu bei normas „versdama“ sąlygiškais socialiniais konstruktais, kurie įtvirtinti tam tikrame nusistovėjusiame galios konfigūracijos lauke. Kitaip tariant, dekonstravimas jau savaime yra filosofinės transgresijos veiksmas, iškeliantis

besąlygiškumui būdingą sąlygiškumą ir šitaip jį decentruojantis bei destabilizuojantis. Šiuo atžvilgiu filosofinis dekonstruktyvizmas giminingas modernistinėms meninėms praktikoms, kurios sąmoningai laužė (perženginėjo) įvairiausių socialinius, kultūrinius bei psichologinius tabu, ypač susijusius su seksualumo raiška ir socialiniu tos raiškos valdymu, grindžiamu nepaliamajam įvairialypiu aiškios moteriškumo ir vyriškumo skirties tvirtinimu. Kaip tik modernistinės meninės praktikos paskleidė paveikią meninę politinę išsilaisvinimo ideologiją – transgresija, suvokiama kaip visokių tabu bei normų laužymas, kurį palaiko meninis veikimas „riboje“, imta laikyti esminiu ir individualaus išsilaisvinimo iš visuomenės primetamų įvairialypių apribojimų, ir revoliucinio proveržio veiksmu. Tiesa, vėliau įvairiausi peržengimai tapo meninės praktikos tiražuojamais, tad ir suprekintais ženklais. Ta ideologija nepaprastai gaji: jos apraiškų gausu ne tik šiuolaikinėse teorijose, gvildenančiose išsilaisvinamo ir išlaisvinto seksualumo raišką ir jos svarbą individualaus bei grupinio tapatumo kūrimui, taip pat ir politiniams tų tapatumų įtvirtinimo veiksams – ji grindžia išsilaisvinantį šiuolaikinio vartojimo vaidmenį iškeliančius tyrinėjimus.

Modernistinių meninių praktikų ir jų palaikomos ideologijos veikiamas susiklostė bei įsitvirtino individualistinis transgresijos supratimas – tabu bei normų laužymas yra individualus ir sykiu kūrybinis *par excellence* laisvinimosi veiksmas, taip pat esminis asmenybės saviraiškos būdas (vėliau imitacijos, kurios jau galimos suprekinti). Toks transgresijos supratimas savaip suaktualino romantinį kūrėjo genijaus įsivaizdavimą, tačiau sykiu jį susocialino, supolitino ir nudvasino. Romantikai genijaus kūrybą laikė individo socialines apibrėžtis peržengiantį dvasinį proveržį, kurio vertę laiduoja dvasios absoliutumas, o modernistinei meninei ideologijai, besirutuliojančiai sekuliarizacijos sąlygomis ir besistengiančiai išvengti sąsajų su dvasia bei dieviškumu, svarbesni buvo socialiniai dalykai – epatažas, tabu bei šventumos ženklų „išrengimas“ ar laužymas. Nudvasinant meninės kūrybos vyksmą, pats transgresijos veiksmas imamas laikyti esminiu kūrybos bei kūrinio meniškumo bruožu ar net juos kildinančiu šaltiniu.

Pasvarstykime, kiek pagrįstas yra individualistinis transgresijos įsivaizdavimas? Nėra sunku iškelti tokio įsivaizdavimo prielaidą: veiksmą lemia individo apsisprendimas, o išsilaisvinimas yra individo siekiamybė ir jo patiriama būseną. Tačiau ši prielaida apeina kelis svarbius dalykus – individo socialumą bei socialinį laisvės turinį, o svarbiausia – socialinį reguliatyvų tabu bei normų pobūdį. Nesigilindami į individo socialumą, taip pat į socialinį individualybės suvokimo ir jos ugdymo sąlygotumą, nes tektų kartoti daugeliui gerai žinomus dalykus, atkreipkime dėmesį į tabu bei normas, kurios visokius transgresijos veiksmus paverčia socialiai reikšmingais, neišvengiamai kitus žmones paliejančiais, tad jų atžvilgiu prievartiniais įvykiais. Su trans-

gresija siejamo išsilaisvinimo ideologija tabu bei normas vaizduoja kaip tam tikras transgresijai besipriešinančias, prieš-stovinčias ir individualumo raišką ribojančias socialines duotybes. Šitai laikoma savaime aiškiu dalyku, nereikalingu išsamesnių svarstymų. Transgresija laužo ar peržengia normą (nesvarbu, sekuliarią ar sušventintą), tad sudrebina socialinę sistemą. Istorijoje gausybė pavyzdžių, liudijančių tragiškus laužytojų likimus. Tačiau mums dera kalbėti ne apie istorines sistemas, o apie visiškai konkrečią mūsų visų gyvenamo kapitalizmo sistemą, kurios sąlygomis plėtojamoms ne tik transgresyvos meninės praktikos, bet ir įtvirtinamas transgresijos supratimas bei ideologija.

Svarbus požiūris į transgresiją ypatumas tas, kad transgresija vis labiau imama suvokti kaip įtvirtintų bei kuriamų normų, taip pat visokių tapatumų bei normalumų sąlyga. Postmodernaus teoretizavimo lauke išplitusi George'o Bataille'aus mintis esą transgresija ne paneigia tabu, bet jį peržengia ir užbaigia. Ši mintis paryškina peržengimo būtinumą visokioms apibrėžtims steigti ir įtvirtinti. Suprantama, šioje mintyje kiek ironiškai skamba užbaigos motyvas – pats transgresijos (ir minties) veiksmas suponuoja pakartojimą – užbaigą būtina kartoti, o tabu gali gyvuoti tik peržengimo neįmanomybės sąlygomis. Šiuo atžvilgiu išryškėja normos mąstymo aporiškumas – normos (pavyzdžiui, konstitucijos) steigtis yra „nenormalus“ veiksmas. Kai kuriuos transgresijos universalizavimo, transgresyvaus peržengimo aporiškumo, transgresijos etinius, moralinius bei meninius aspektus yra aptarusi Audronė Žukauskaitė (2005), man rūpi aptarti transgresyvų pačios kapitalizmo sistemos pobūdį ir suprekinančią transgresijos gebą, kuri visuminiu pavidalu apsireiškia vartojimo kapitalizmo sąlygomis. Kitas man rūpimas dalykas – seksualinis transgresijos aspektas, kuris pasitelkiamas vartotojo tapatumui ir vartojimo ideologijai įtvirtinti. Šiuo atžvilgiu stengsiuosi pagrįsti mintį, jog kūno ir seksualumo išlaisvinimas neišvengiamai įgauna ir prekinį, ir vartojimo sistemos prievartą nuslepiančią ideologinį pobūdį. Tad pirmiausia ir pagvildenkime tam tikrus kapitalizmo sistemos bruožus, kurie ne slopina, o skatina transgresyvumu grindžiamą individualizmą, jo raiškos praktiką bei tą praktiką išaukštinančios ideologijos sklaidą.

UNIVERSALUS KAPITALIZMO TRANSGRESYVUMAS

Drįsčiau teigti, jog kol kas niekas nėra geriau ir pagrįsčiau nei Karlas Marxas išskleidęs kapitalizmo saviraidos logiką, kuri teigia vieną svarbų, be kitų, dalyką: gamybinis kapitalizmas neišvengiamai tampa vartojimo kapitalizmu, o tas virsmas reiškiasi globalizacijos pavidalu. Į šį teoretiką pravartu atsigręžti dėl kelių priežasčių. Pirmiausia jo mintys plačiai išplitusios įvairiausių pakraipų postmodernųjų teoretikų darbuose, kuriuose gvildenami vartojimo kapitalizmo ir jam būdingos kultūros ypatumai. Tačiau esama ir svarbesnio dalyko: išgyvenamas tam tikro istorijos tarpsnio užbaigos metas, kuris vadinamas ir

vėlyvąja modernybe (esminių modernybės prielaidų išsiskleidimas), ir postmodernybe (modernybės „peržengimas“, paryškinantis kertinius ontologinius jos „akmenis“), akina stengtis geriau išsižiūrėti į sistemos šaknis, kurios didiesiems naujųjų laikų mąstytojams rodėsi teorinio apmąstymo reikalinga ateities perspektyva.

Visų pripažįstama, jog kapitalistinei globalizacijai, tad, suprantama, ir vartojimo bei vartotojų kapitalizmui būdinga socialinių normų bei socialinių santykių laužymas. Tačiau jau „Komunistų partijos manifeste“ pranašiška teigiama: „Visi nusistovėję, aprūdiję santykiai ir su jais susijusios amžių pašventintos sąvokos bei pažiūros – suardomi, visi naujai atsirandantys santykiai pasensta, nespėję sukaulėti“ (Marx, Engels 1988: 68). Atkreiptinas dėmesys į kelis šios minties, kurią K. Marxas pagrindžia kapitalo saviraidos studijose, aspektus. Kapitalistinė sistema ne tik pakeičia feodalinę, sulaužydama joje vyravusius santykius, normas, pažiūras bei visokiausius tabu, bet pati rutuliojasi nepaliaujamai laužydama visus naujai atsirandančius santykius, neleidama jiems „sukaulėti“. Vadinasi, transgresyvumas laikomas būdingu sisteminiu kapitalizmo bruožu, kildinančiu individualius transgresijos veiksmus. Tad galima daryti prielaidą, jog individuali transgresija yra kapitalizmo sistemai reikalingas ir tą sistemą nepaliaujamai tvirtinantis (į klausimą, kaip tvirtinantis, atsako vartojimo tyrinėjimais) veiksmas. Kitas svarbus dalykas tai, kad marksizmo klasikų retorika rodo juos besišavint kapitalistinės sistemos trans(a)gresyvumu – nusistovėję, vadinasi, visuomenės normaliais laikomi santykiai vadinami aprūdijusiais, o nusistovintys – bandančiais sukaulėti. Tad galėtume kiek ironiškai teigti, jog individualistinei transgresijos, kaip išsilaisvinimo malonumą teikiančio veiksmo, sampratai būdinga marksistinė dvasia, nes marksizmo klasikai paniekiamai žvelgė į visokius tabu bei normas, o jų laužymą laikė kapitalizmo sistemos poreikius tenkinančiu, tad naujam žmogui būtinu atlikti veiksmu.

Toks, sakytume, bendras transgresyvus kapitalizmo sistemos bruožas. Mums svarbiau pasiaiškinti vartojimo kapitalizmo stadijai būdingą transgresyvumo sklaidą. Visuotinai pripažįstama, jog vartojimas laiduoja šiuolaikinio kapitalizmo gyvybingumą ir plėtrą. Vartojimo indeksas laikomas vienu svarbiausių tos ar kitos šalies ekonomikos ir visuomenės gyvybingumo rodiklių. Vartojimo ir vartotojų kapitalizmas gvildenamas įvairiais aspektais, vartojimo tema – viena svarbiausių postmoderniojo teoretizavimo lauke, ji siejama su esminiais kultūros gamybos pokyčiais ir naujų informacijos bei medijų technologijų sklaida. Postmoderniajam teoretizavimui būdinga kapitalizmo pokyčius gvildinti vartojimo įvairinimo ir sykiu vartojimo universalinimo atžvilgiu, iškeliant vartotojo „gaminimą“ ir vartojimo ideologijos įtvirtinimą. Transgresijos svarbą suprekinimo vyksmui, vartojimo sklaidai ir vartojimo ideologijos įtvirtinimui iškelia įvairių pakraipų vartojimo tyrinėtojai, vartojimo požiūriu žvelgiantys į kitus socialinio gyvenimo aspektus ir besiaiškinantys, kaip ekonominė, politinė ir kul-

tūrinė galios subendrina savo pastangas vartojimui skatinti ir vartotojiškumui indoktrinuoti (plačiau žr. Strasser 2002). Šitai vėlgi verčia mus atsigrįžti į K. Marxą, paryškinusį esminius kapitalizmo raidos bruožus, kurie savo, sakytume, grynuoju vartojimo pavidalu apsidreiskia mūsų gyvenamu „užbaigos“ ar „peržengimo“ metu, nors pats vartojimo ir vartotojų kapitalizmo modelis išsirutuliojo jau 3-iajame praėjusio amžiaus dešimtmetyje. K. Marxo analitinėje schemeje išskirtinos šios mums svarbios kapitalizmo saviraidos aiškinimo „linijos“: minėtas gamybos kapitalizmo virtimas vartojimo kapitalizmu, vartotojo gaminimas, visas žmonių gyvenimo sritis, žmogaus dvasinę, fizinę ir seksualinę raišką apimantis prekių ir piniginių santykių įsiviešpatavimas.

Mūsų svarstomų problemų atžvilgiu svarbiausia yra K. Marxo mintis, jog kapitalizmo sąlygomis vartojimas yra visokios gamybos tikslas ir prielaida. Vartojimo, sakytume, pagrindiskumas ypač išryškėja vartojimo kapitalizmo stadijoje. Visiems žinoma, jog marksizmas visuomenės gyvenimą aiškina per gamybinius santykius ir gamybinių jėgų santykius, kurių plėtra nulemianti socialinių bei politinių institucijų pobūdį. Tačiau dažniausiai apeinama viena svarbi K. Marxo teorinė išvalga: kapitalizmo sistemai būdinga tai, kad joje materialinė gamyba visiškai susisaisčiusi su jai reikalingų individų gamyba. Tad materialinė gamyba savo plėtros poreikiams (o plėtra – būtina kapitalo kaupimo, jo savidaugos imperatyvo raiška) nustato visuomeniškai apibrėžtų individų gamybos gaires bei skatina kultūrinius tos gamybos būdus. Iškalbingas pavyzdys gali būti šiuo metu visur įgyvendinamas darbo jėgos, o plačiau – „žmogiškųjų išteklių“ paslankumo (*flexibility*) principas, persmelkiantis kultūrą ir švietimą, – žmonės įpratunami automatiškai taikytis prie rinkos reikalavimų, veikiančių nelyg gamtos jėgos ar dėsniai, o gebėjimą prisitaikyti laikyti svarbiausiu asmenybės bruožu, laiduojančiu gyvenimo sėkmę.

Kapitalizmo sistema radosi kaip industrinė produktų gamyba. Tačiau produktas tampa produktu tik suvartojamas. Todėl kapitalizmo sistemos tikslas ir yra vartojimo plėtra. Vartojimas skatina ir ugdo poreikius. Kadangi poreikiai nulemia žmogaus „kokybę“ ar bent jau socialiai reikšmingą jo pavidalą, tai galima tvirtinti, jog kapitalizmo sistema kuria naują sudėtingos, vis naujus poreikius išsiugdančios asmenybės tipą, kuriam poreikių tenkinimas tampa gyvenimo tikslu ir prasme. Kita vertus, industrinės gamybos sąlygomis poreikių ugdymas negalimas palikti savieigai (plačiau apie poreikių gamybą ir jos aiškinimą postmoderniojo teoretizavimo lauke žr. Rubavičius 2003). Visų šiuolaikinių samprotavimų apie vartojimo bei vartotojų visuomenę (tiesa, gana dažnai paviršutinišku, nes apeinamas K. Marxo paveldas paskelbiant jį atgyvenusiu ar ortodoksiniu) teorinis pagrindas glūdi K. Marxo įvairiai pagrindžiamoje mintyje, jog kapitalistinė gamyba sukuria ne tik vartojamą daiktą, bet ir vartojimo būdą, ir sukuria ne tik objektyviai, bet ir subjektyviai (Marx 1980: 29). Ką šioje mintyje reiškia – subjektyviai? Visuminiams gamybos plėtros poreikiams reikalingo subjektyvumo, kitaip tariant, psichologinių

bei dvasinių bruožų gaminimą. Subjektyvusis individo gamybos aspektas nusako jo poreikių, gebėjimų, įgūdžių, kultūrinių aspiracijų sritį, kurią mes paprastai linkę vadinti žmogaus „vidumi“. Kaip tik subjektyvusis individo gamybos aspektas yra pagrindinis šiuolaikinės rinkodaros ir su ja susijusių masmedijų tikslas. Turėdami omenyje prigimtinį kapitalizmo polinkį laužyti nusistovėjusius dalykus, galime teigti, jog šis polinkis įgyvendinamas ir subjektyviai – kaip kultūrinė transgresijų sklaida, laiduojanti poreikių įvairėjimą ir sykiu juos patenkinančių rinkų kūrimą. K. Marxo aptartas vartotojo subjektyvumo gaminimas postmoderno teoretizavimo požiūriu suvoktinas kaip geismo ekonomikos plėtra. Galima nusakyti tokį geismo apytakos ratą, kuris gaminamas industriniu būdu ir tampa saviugdos mechanizmu: geismo energija – poreikio kanalas – vartojamas gaminys ar paslauga – malonumas. Visos šio rato stadijos yra suprekinamos ir nepaliaujamai perprekinamos, kuriant naujas vartojimo rinkas.

Kitą svarbią K. Marxo analizės plotmę galėtume nusakyti taip. Gaminami ir vartojami daiktai yra prekės. Kapitalizmo sistemos esmė ta, kad materialinė gamyba yra vartojimui skirtų prekių gaminimas, todėl kapitalistinis gamybos būdas įtvirtina prekinis santykius, kurie savo visuotinį ir, sakytume, grynąjį pavidalą įgauna vartojimo kapitalizme. Prekinių santykių įsitvirtinimas ir galutinis įšviešpatavimas reiškia vieną paprastą, tačiau nepaprastai svarbų dalyką – į prekinis santykius kaip prekę įtraukiamas ir ypatingas kapitalistinės gamybos produktas, vadinamas vartotoju. Kitaip tariant, vartotojas neišvengiamai įgauna prekės formą, kuri, pasak K. Marxo, kaip tik ir rodo kapitalistinių santykių išsivystymo lygį. Atkreiptinas dėmesys į marksizmo klasiko teiginį, jog kapitalizmo sąlygomis „gaminiai (arba veiklos) mainomi tik kaip prekės“ (Marx 1980: 87). Tad prekės forma ir prekiniai santykiai apima visą žmogų – jo subjektyvumą ir socialumą, poreikius ir gyvenimą. Citatoje išvalgiai paryškintas prekinis veiklų pobūdis yra, sakytume, egzistencinė mūsų gyvenamojo meto sąlyga – gyvename paslaugų rinkų pasaulyje ir patys save suvokiame kaip įvairių paslaugų teikėjus bei vartotojus.

Prekių mainai ir jų vartojimas vyksta tik išplėto ir įtvirtinto jų ekvivalentiškumo nustatymo sąlygomis. Todėl K. Marxas prieina visiškai logišką išvadą, kad prekiniai santykiai yra piniginiai santykiai, tačiau ypatingi – pinigai liaujasi buvę prekės ženklu ir prekės ima reikšti pinigus. Kaip tik šis prekės virtimo pinigų ženklu tarpsnis ir skleidžiasi prekių kultūros gaminių-ženklų vartojimu, vadinasi, vaizduotės suprekinimu.

TAPATUMŲ VARTOJIMAS

Vartojimo kapitalizmo stadijoje gaminamas sistemai reikalingas visuminis vartotojas, kitaip tariant, gaminamas vartotojo tapatumas. Tačiau pastarasis – kaip nuostatos ar įsitikinimo vartoti, poreikių įgyvendinimo ir juos įgyvendinant

numatomų patirti malonumų derinys – įtvirtinamas klibinant, ardant, laužant visoki „kieta“, stabilų, „sukaulėjusį“ tapatumą ir jį laiduojančius socialinius santykius. Individo tapatumų gamyba tampa įvairių rinkų ir jų kovos lauku – tad tapatumas darosi vis labiau nestabilus, paslankus (*flexible*), fragmentuotas, galimas konstruoti ir perkonstruoti. Postmoderniosios pakraipos tyrinėtojų jis nusakomas įvairiai – multifreniškas, daugybinis, palimpsestinis, pastišinis, sudurstomas, – o svarbiausiomis jo savybėmis laikoma nestabilumas, paslankumas, decentruotumas, esmiškas susisaistymas su vartojimu. Toks fragmentuotu vadintinas tapatumas yra kapitalizmo sistemos, kurioje veikia rinkos segmentavimo principas, produktas (plačiau apie subjekto fragmentaciją vartojimo kapitalizmo sąlygomis žr. Rubavičius 2004). Gaminamas (ugdomas, lavinamas) vartotojas, geidžiantis vartoti ir sugebantis atsiduoti vartojamų prekių ir vartojimo būdų kaitai, kurią skatina vartojimo rinkų segmentavimas, naujų rinkų kūrimas bei nepaliaujamas žmogaus gyvenamo pasaulio technologinimas ir masmedijavimas. Kultūrai tapus gamybine jėga ir neišsenkamu ženklų bei simbolių aruodu imama gaminti tapatumų fragmentus, reikalingus individualiam tapatumui konstruoti pagal pasirinktą tapatumo modelį. Pasirinkti tapatumą ar jį susikurti – tokie esminiai gyvenamojo meto šūkiei, palaikomi vartojimo ideologijos, kuri tapatumo pasirinkimą ir surinkimą iš rinkon pateikiamų „detalių“ teigia esant vieninteliu tikru individo laisvos valios aktu, o naujo ar pagerinto tapatumo „įsisavinimą“ – laiduosiant ne tik naują malonumo „dozę“, bet ir išlikimą šiuolaikiškumo lygmenyje. Kai kurie dabarties būvio tyrinėtojai įžvelgia tendenciją, jog vis stiprėja poreikis kaip atsvarą individualiam tapatumo konstravimui susikurti stabilesnį tapatumą, grindžiamą gentinio, nacionalinio, grupinio ir kitokio kolektyvinio tapatumo pavidalais (Kellner 2002: 258), tačiau ta tendencija nepaneigia nei šiuolaikiniam kapitalizmui būdingo rinkų segmentavimo, vadinasi, ir tapatumų suprekinimo vyksmo, nei – svarbiausia – to, kad ir visokie kolektyviniai tapatumai gali būti kuriami tik iš rinkoje esančių prekinių jų pavidalų ar „nuolaužų“, taip pat iš atrastų ar išrastų ir masmedijų kanalais paskleistų formų. Kita vertus, stabilesnio tapatumo kūrimo poreikį gali skatinti tapatumų (gyvenimo stilių) rinkos persitvarkymo poreikiai.

Sisteminis vartotojo gaminimas vyksta ir įpratinant žmogų žvelgti į save kaip galimų vienai ar kitai rinkai pateikti savybių rinkinį, kitaip tariant, mokant jį racionaliai panaudoti ir įkainoti savo tapatumo (kūno, dvasios, būdo, įgūdžių, gebėjimų ir savimonės darinį) bruožus. Tapatumas vis labiau imamas suvokti kaip gyvenimo stilius ar būdas, taip pat galimas keisti jų derinys, leidžiantis „gauti“ kuo daugiau malonumo. Rinkodarinis rinkos segmentavimas vartotojus išskaido į tikslinio vartojimo grupes ne tik įprastoms prekėms, bet vis labiau stiliaus ir tapatumo produktams (Willis 1998, 13). Šį skaidymą atitinka ir švietimo bei kultūros pokyčiai, ir saviugda – mokymasis ir gebėjimas vartoti tuos produktus, vadinasi, suvokti su jais siejamus ir galimus susieti prasminius socialiai reikšmingus darinius.

VIEŠUMO IR PRIVATUMO RIBOS BEI SKIRTINGUMO PERŽENGIMAS

Privatumo sritis pirmiausia nusakoma kaip didesnio „leistinumo“, palyginti su viešuma, laukas. „Leistinumą“ apima su viešai pripažįstamomis dorovinėmis, moralinėmis bei juridinėmis normomis siejamą kūniškąją seksualinę raišką. Viešuma reguliuojama griežtesnių normų nei privatumo laukas. Privatumo srities atskyrimas nuo viešumos, taip pat viešo ir privataus atribojimų įtvirtinimas yra įnirtingų, nors ne visuomet aiškiai apsieiškančių politinių kovų arena. Tad privatumo ir viešumo atribojimų bei skirties dekonstravimas, juolab peržengimas taip pat yra politinis veiksmas, nepaliaujamai veriantis naujus kovos dėl savų privačių tapatumų raiškos įtvirtinimo viešumoje, vadinasi, ir politikoje barus. Bene svarbiausias tų kovų aspektas yra kūno ir seksualumo raiškos supolitinis, kitaip tariant, legalizavimas tų kūno ir seksualumo bruožų, kurių išviešinimas dar neseniai buvo laikomas ne tik nepadoriu, socialiai nepriimtiniu, bet ir baustiniu dalyku. Tokios raiškos sritis buvo „apimama“ nepadorumo, iškrypimo ir nusikaltimo kategorijomis. Galima teigti, jog visiems visuomeniniams seksualiniams judėjimams dėl teisės viešai reikšti savo seksualumo ypatumus būdinga du aspektai – transgresijos ir pilietiškumo (*citizenship*) įtvirtinimo viešumoje, keičiant susiklosčiusias normas bei požiūrius. Šį vyksmą nužymi seksualaus piliečio (*sexual citizen*) sąvoka. Seksualus pilietis yra žmogus, sąmoningai veikiantis sociokultūrinės ir politinės įtampas kildinančioje viešo ir privataus skyrimo-ribojimo zonoje, siekdamas įtvirtinti viešumoje savąjį seksualinį tapatumą. Kaip šiuo atžvilgiu suvokiamas transgresyvumas? Transgresijai būdinga nepaliaujamas savipatumo prasmių kūrimas ir perkūrimas, metantis iššūkius įprastoms institucijoms bei tradicijoms, kurios laikė tokius subjektus (tapatumus) už viešumos ribos arba juos marginalizavo (Weeks 1998: 36). Transgresijos veiksmui būdingas perviršis, kadangi jis laužo ir socialines, ir politines normas, taip pat verčia valstybės institucijas į piliečio supratimą įtraukti seksualumo raiškos kildinamas prasmes.

Toks transgresijos veiksmas savaip atliepia vartojimo kapitalizmo skatinamą tapatumų kūrimą ir perkūrimą iš vartojimui gaminamų tapatumų „detalių“, kuriose įrašytas sociokultūrinių normų laužymo ir peržengimo kodas. Esminį vartojimo kapitalizmo principą tapatumų vartojimo atžvilgiu galėtume nusakyti taip: visos socialinės normos, vienaip ar kitaip ribojančios seksualumo raišką, įtvirtinamos tam, kad būtų peržengtos dėl peržengiant patiriamu įvairialypio malonumo. Su seksualiniais judėjimais glaudžiai siejasi tapatumų ženklus (*identity markers*) platiems gyventojų sluoksniams gaminančios kultūros industrijos. Ypač urbanistinės aplinkos žmonės savo sudėtingus socialinius tapatumus, taip pat ir individualybę viešumai pateikia ir joje įtvirtina derindami gaminamus lyties, etniškumo (prigimtinio laikomo ar pasirinkto), socialinio sluoksnio ir kultūrinio stiliaus skirtingumo ženklus (Zukin 1998: 835), o toje aplinkoje vis didesnę ekonominę galią įgaunančios kultūros industrijos skatina multikultūralizmą – etninių kultūrinių diasporų steigimąsi, tad ir jau pastebėtą stabilesnių kolektyvinių tapatumų poreikio tendenciją.

Seksualaus piliečio gyvenimas, kuriam būdingas transgresyvumas, tampa svarbia kultūros ekonomikos sritimi. Viena vertus, nauji savipatumai kuriami ar konstruojami iš industriniu būdu gaminamų skirtingumo ženklų bei juos palaikančių vaizdinių, kita vertus, transgresyvumu paženklinami judėjimai tampa svarbia kultūros industrijos sritimi. Pavyzdžiui, gėjų ir lesbiečių, transvestitų ir kitokių keistų (*queer*) subjektų paradai bei karnavalai paženkliną išskirtines turizmo industrijos vietas, taip pat skatina vietinės kultūros industrijos (pramogų, poilsio, seksualinio vartojimo ir pan.) plėtrą bei sklaidą.

Transgresijos karnavalizavimą galima išskirti kaip ypatingą transgresyvaus veiksmo bruožą, socialinius bei politinius transgresijos aspektus susiejantį su vartojimu ir kultūros bei turizmo industrijomis, o sykiu tą veiksmą įvelkantį į žavios, geidulingos visuotinės linksmybės apdarą. Transgresijos karnavalizavimas padeda įpratinti prie trans(a)gresyvių tapatumų tą publikos dalį, kuri linkusi išlaikyti „sukaulėjusias“ normas, ribas bei socialinius santykius, gundant ją šventės malonumais ir ekonominės naudos galimybėmis. Tad visiškai pagrįstai tvirtinama karnavalinimą tapus svarbiu globalizacijos bruožu – kultūros industrijos teikia daugybę šokiruojančios muzikos, TV ir kitokių masmedijų formų (Langman, Cangenie 2003: 167), o turizmo industrija įtvirtina karnavalinių malonumų vartojimo maršrutus.

MALONUMAS IR TRANSGRESIJA

Seksualaus piliečio ir su juo susijusio transgresyvumo samprata apima tris išskirtinas patiriamo malonumo „atmainas“ – seksualinį, valdžios (politinį) ir išsilaisvinimo (ideologinį) malonumą. Išsilaisvinimas linkstamas suvokti kaip seksualumo išsilaisvinimas ir naujų jo raiškos formų įtvirtinimas viešumoje, keičiantis joje vyravusią sociopolitinių santykių konfigūraciją, taip pat ir priimtino (įprasto) tapatumo supratimą. Tad transgresijos veiksmui būdinga politinis prievartos aspektas – socialinių normų bei tabu laužymas verčia kitus prisitaikyti prie naujo socialinio bei kultūrinio būvio. Suprantama, transgresyvaus veiksmo gerbėjai bei ideologai aiškina, jog tokiais veiksmais jie išlaisvina ne tik save, bet ir visuomenę, nes naujos seksualumo raiškos galimybės, taip pat nauji potyrių suvokiniai bei diskursai apie juos padeda visuomenei geriau suvokti save, tad yra visuomeninis gėris. Kaip ten būtų, kitiems transgresyvus veiksmas dažnai yra prievartinis jų normalaus gyvenimo bei normalumo supratimo laužymas. Kaip tik šį prievartos kitų atžvilgiu aspektą būtina turėti omenyje gvildenant transgresijos teikiamą malonumą: malonumą teikia ir seksualinės raiškos laisvinimas, ir jos primetimas (valdžia, politika) kitiems, atkovojuojant iš pastarųjų tam tikrą viešumos sritį. Pasitelkdamis religijos sąvokas, galėtume teigti, jog malonumą teikia iš „sukaulėti“ linkstančios visuomenės ar bendruomenės išplėštas nuodėmės legalizavimas bei šventų dalykų

(pavyzdžiui, santuokos sakramento) desakralizavimas. Tokį malonumo dvilypumą atitinka šiuolaikiniame mene masmedijų kultūroje išplitę prievartos bei prievartą patiriančios bejėgės aukos vaizdiniai-gaminiai, taip pat įvairiausios „meninės“ šventumos simbolių išniekinimo ar jų susaistymo su pornografija apraiškos. Kaip tik transgresyvumu grindžiamoms meninėms praktikoms būdinga pasitelkti šokiruojančiai gundantį viešumoje demonstruojamo atviro lytiškumo, nešvankumo, religijos išniekinimo paveikumą, kadangi jis pritraukia ne tik žiūrovų, bet ir masmedijų dėmesį. Šiuo atžvilgiu dera atkreipti dėmesį į obsceniškumo įsivyravimą šiuolaikiniame mene gvildenusio P. Virilio priminimą, jog žodis obsceniškas kyla iš lotyniško *obscenus*, reiškiančio baisingos lemties ženklą (Virilio 2000: 50). Jis pateikia būdingą pavyzdį: amerikietė Angela Marshal 1997 m. vienoje Londono meno galerijoje pardavinėjo savo kūrinį kartu su „lytiniu aktu“, aiškindama, jog kol publika nepergulinti su ja, tol nesanti jos publika.

Seksualumo išlaisvinimas yra esminis būdas individui laisvintis iš jį varžančių represinių tradicinės visuomenės, o tokia ir yra Lietuvos visuomenė, pančių Artūras Tereškinas išdėsto pagrindinius tokio požiūrio argumentus, teigiančius nelygstamą išlaisvinto seksualumo ir kūno teikiamo malonumo vertę. Kadangi pagrindinis žmogaus gyvenimo tikslas esąs siekti malonumo, tai plečiant patirtinų malonumų sritį būtina sąmoningai laužyti visas įprastinio, normaliu laikomo seksualumo bei lytinių santykių apibrėžtis, vyro ir moters skirtingumo nuovokas, vadinasi, ir normatyvaus socialinio normalumo palaikomus asmeninius bei kolektyvinius tapatumus. Tokiam išsilaisvinimui pagelbsti ne tik naujos elektroninės komunikacijos priemonės bei masmedijos, bet ir teoriniai išsilaisvinimo diskursai, kurie parodo, „kaip ribos tarp to, kas normalu ir „iškrypėliška“, yra sukuriamos, interpretuojamos ir kokiais būdais toms dirbtinėms riboms galima priešintis“ (Tereškinas 2001: 19). Teorinis diskursas sutvirtina išsilaisvinimo per seksualumo bei kūno raišką ideologiją ir viešojoje erdvėje veikia kaip politinė galia. A. Tereškino teorinis ir ideologinis įkarštis nukreiptas prieš vietinę kultūrą, kurioje dar gajus lyčių skirtingumo ir jo kildinamo normalių lytinių santykių supratimas, varžantis seksualumo raišką ir neleidžiantis patirti tuos malonumus, kurie prieinami išsilaisvusiųjų bendruomenėms. Tad pats išsilaisvinimas tampa normatyviniu principu, kurio įtvirtinimas yra politinės galios apraiška.

Visiškai pagrįstai pašiepdamas kūno ir kūniškumo demonizavimą, kuris dažniausiai būdavo tam tikro erotizmo raiška, A. Tereškinas beatodairiškai, vadinasi, ideologiškai kviečia išlaisvinti aistras iš visokių apribojimų, peržengiant net vaizduotės galimas nustatyti ribas: „Piliečio ir tautiečio kūnas neišvaizduotinas nesublumuotas, apsuptas išlaisvintų aistrų žaismo“ (Tereškinas 2001: 119–120). Tačiau tereikia kiek sukonkretinti išlaisvintų aistrų pavidalus ir atkreipti dėmesį į tų aistrų objektą – kitą, pavyzdžiui, pedofilijos ar ne-

krofilijos objektą, ir įsijungia tam tikras normatyvumo barjeras – negalima. Transgresijos atžvilgiu tas negalima ima veikti kaip gundymas ar net obsesija, teigianti sąlygišką konstrukcinį visokių „negalima“ pobūdį. Peržengimo galimybė skatina rasti rinkas, akinančias patirti visokiausius išlaisvintų aistrų teikiamus malonumus, todėl visuomenė yra verčiama vis labiau teisiškai nusakyti leistinų malonumų sritis. Tad ryškėja malonumo principo ir transgresijos universalinimo paradoksas – kūniškumo ir seksualumo raiškos išlaisvinimas savo ruožtu skatina visuomenės kontrolės diskursų plėtrą, o sykiu ir transgresijos veikslių sujuridinimą – išlaisvinimas įtarpuojamas juridinių paslaugų rinkoje. Kad ir ką kalbėtume apie laisva partneryste grindžiamą malonumo ir transgresijos politiką, pats malonumo ir transgresijos principas nustato aiškia kito poziciją – malonumo objektas bei priemonė. Tas principas suponuoja manipuliavimą kitais ir prievartą jų atžvilgiu – juk nei malonumas, nei transgresija negali kildinti save ribojančios galios. Jei kito skausmas teikia malonumą ir skatina mano seksualinę raišką, tai numatomas malonumas niekaip negali versti mane elgtis taip, kad aš jo vengčiau. Tad juridinis aktas būtinas norint apsaugoti kitą nuo bejėgės aukos pozicijos. Galėtume klausti ir kitaip – ar gali vartojimo teikiamas malonumas imti riboti vartojimą? Šiuo atžvilgiu neįtikina jokie kreipimaisi į įstatymus ar daromos išlygos, išskiriant nusikalstamą elgseną, nes įstatymai yra sąlygiški socialiniai konstruktai, lygiai kaip ir nusikalstamos veikos apibrėžtys.

Atsižvelgiant į vartojimo kapitalizmo logiką, galima teigti, jog išlaisvinimo ideologija pasitelkiama vartotojo tapatumų rinkai plėsti ir nepalaujamo vartojimo nuostatai įtvirtinti. XX a. pabaigoje populiarioji ir vartojimo kultūra įtvirtino idealizuotų kūno vaizdinių vertę – tie kūnai suvokiami kaip suprekintų sveikatos, grožio bei mados pavidalų santalkos, skatinančios vartojimą, kuriame suprekinti kūniški malonumai nustato tapatumų kūrimo gaires (Langman 2003: 223). Jokia seksualumo ir kūno raiška jau neįsivaizduojama be seksualinių paslaugų rinkos. Seksualumas ir kūnas segmentuojami ir suprekinami, bet koks išlaisvintas „segmentas“ (pavyzdžiui, kūno puošimo ar žalojimo vietos) kildina jį aptarnaujančią rinką. Suprekinimas yra nuosavybės santykių įtvirtinimo forma, o nuosavybės santykiai jau suponuoja ne išlaisvinimą, o valdymą bei pavaldumą.

Iškalbingas suprekinimo ir transgresijos, įvilktų į laisvinimosi ideologijos ir meniškumo apvalką, pavyzdys yra profesionalaus anatomo dr. Güntherio von Hagenso skulptūriniai kūnai. Jis sugalvojo mirusių žmonių kūnų išsaugojimo būdą, padengiant juos specialiu plastikumu. Nuimant įvairius lavono sluoksnius ir sutvirtinant „liekanas“ plastikumu gaunamos savotiškos skulptūros. Preparuoti lavonai būdavo naudojami mokslo tikslams tik tam tikrose vietose, o menininkai prirėkę pasitelkdavo gyvūnų kūnus. 1998 metais Manheime G. von Hagenas

surengė parodą, pavadintą „Žmonių kūnų pasaulis“. Skandalinga paroda susilaukė didžiulio 780 tūkstančių žiūrovų antplūdžio. Jo „pagaminti“ kūnai stovėjo antikinių skulptūrų pozomis, kai kurie jų rankose nelyg trofėjų laikė savo odą, o kiti rodė savo vidurius. G. von Hagensas atliko daugialypės transgresijos aktą – jis peržengė ne vieną ribą ir sulaužė ne vieną tabu, tačiau būtina turėti omenyje, jog tai buvo labai pelninga transgresija, suteikusi autoriui pasaulinės įžymybės statusą, kuris šiuo metu yra galimas pelningai panaudoti kapitalas.

Pirmiausia buvo išviešintas, į dienos šviesą ištrauktas kapas, peržengta viešosios vietos ir kapo duobės atskirtis. Parodų salė tampa savotiškais kabinėmis, kuriose rodomi preparuoti lavonai. Šitaip iš dalies elgiasi muziejai, rodantys mumijas, tačiau tai linkstama laikyti normalia veikla. Patį preparavimą galima suvokti kaip laidojimo veiksmą – juk visose kultūrose prieš laidojant lavonas tam tikru būdu paruošiamas. Parodos lankytojams suteikiama galimybė įžengti į kapus ir dalyvauti anapusiniame „vyksme“ – lavonams apsieiškiant meniniais objektais. Lavonų kūnai išverčiami – jie rodo savo vidurius, jais manipuliuojama kaip paprastais objektais. Šiuo atžvilgiu dekonstruojama archeologija, kuri jau senokai naršo kapavietes, tačiau nėra linkusi savo veiklos laikyti šventvagiška ar išniekinančia mirusiųsiuosius – laikoma, jog mokslinis tyrinėjimas savaime atriboja mokslininką nuo tokių jo veiklos vertinimų, lygiai kaip ir lavono pervardinimas „tyrinėjimo objektu“ nutraukia visus jo saitus su religiniais bei moraliniais dalykais. Kodėl šito negali atlikti „menine“ laikoma veikla? Tad peržengiama mokslinės ir meninės veiklos riba, kuri dar buvo gana aiškiai jaučiama tose srityse, kurios susijusios su žmonių fizinėmis kančiomis, ligomis ir mirtimi. Pats G. von Hagensas išdidžiai pareiškė naikinąs paskutinius tabu, vadinasi, laisvinąs žmoniją. Neabejotina, jog rasis mėgėjų pasipuikuoti tokiomis skulptūromis, tad rasis ir tokių objektų rinka, ir gamintojų, atveriančių naujas lavonų meninio pritaikymo sritis.

IŠLAISVINANTI GEISMO MAŠINA

Išsilaisvinimas – malonumas – geismo ekonomika. Kol apeinamas ekonominis išsilaisvinimo imperatyvas, vadinasi, ir socialinės gamybos aspektas, tol lemta suktis subjektyvaus išsilaisvinimo mitologemų terpėje. Tačiau seksualumo išsilaisvinimą suvokiant geidimo išsilaisvinimo požiūriu, problemiškas darosi pats subjekto supratimas, kadangi geismas panaikina subjektą ir subjektyvumą, kaip socialinius produktus. Tad norint išlaikyti teorinę subjekto išsilaisvinimo plotmę, būtina socialinę gamybą laikyti tiesiogine geismo investicija. Toks apvertimas būdingas G. Deleuze'o ir F. Guattari geismo mašinų sampratai. Čia mes neaptarinėsime šios sampratos ypatumų – mums svarbi išsilaisvinanti geismo galios vizija, kuri sieja visus jų filosofinės kūrybos tarpsnius. G. Deleuze'as ir F. Guattari geismą laiko gamyba: geismas nėra stokojamų dalykų geidimas ir negali būti siejamas su stoka,

antraip neišvengiama vidaus ir išorės dualizmas, kurį geismas ir turi įveikti. Geismas pirmiausia gamina psichinę tikrovę. Susiejant geismą su stoka tenka pripažinti stokojamą dalyką esant vaizduotės produktu. Šitaip geismą ir aiškinanti psichoanalizė. G. Deleuze'o ir F. Guattari teigimu, geismas gamina tikrovę, kadangi jis veikia tikrovėje ir niekur kitur, nes yra „pašamoniškos autoprodukcija“. Geismas nieko nestokoja, kadangi ko nors stokoti gali tik socialinis produktas – subjektas. Veikiant geismui, netenkama subjekto. Vienintelis dalykas, ko stokoja geismas, ir yra – subjektas. Kitaip tariant, geismas stokoja pastovaus, nustatyto subjekto, kadangi toks subjektas randasi tik geismo suvaldymo sąlygomis, tad geismas yra tapatus savo objektui ir būtinas suvokti kaip mašina, susieta su objekto mašina ir ją apimanti (Deleuze, Guattari 1985: 26). Tos mašinos produktas yra nepaliaujamai gaminama tikrovė, o iš tarp gamybos vyksmo ir gaminio atsirandančio „tarpo“ ištraukiamas likutis – nomadinis subjektas, galintis kildinti ir palaikyti išsilaisvinusį subjektą. Ne poreikiai palaiko ar tenkina geismą, o atvirksčiai – poreikiai yra kontrproduktai geismo gaminamos tikrovės atžvilgiu. Tad ir stoka yra geismo mašinos veikimo kontrapadarinys, „deponuojamas, paskirstomas, vakuolizuojamas gamtinėje ir socialinėje tikrovėje“ (ten pat, 27). Stoką gamina ir paskirsto socialinė tikrovė, tad ji gamina ir poreikius, kuriuos primeta individui, nustatydamas subjektinius geismo, kaip poreikių raiškos bei tenkinimo, būdus. Šiuo atžvilgiu poreikiai, kaip ir K. Marxo požiūriu, gaminami kartu su produktais. Rinkos ekonomikos sąlygomis stoka yra rinkos funkcija, tad galime daryti paradoksalią išvadą, jog rinkos ekonomikoje poreikių tenkinimas yra sykiu ir naujų poreikių gaminimas, kitaip tariant nepaliaujamas stokos dauginimas. Nors socialinė tikrovė taip pat yra tiesiogiai geismo gaminama tikrovė, tačiau joje įsivyrėja kontraprodukcija, kuri veikia kaip tą tikrovę suvaldančios geismo mašinos, nustatančios geismo atžvilgiu „kontr“ dalykais grindžiamas savireprodukcijos sąlygas.

Kaip geismas išlaisvina, kaip įmanoma panaudoti jo išlaisvinančią potencialą? Pasitelkus vadinamąją „užtrumpintą“ socialinę produkciją – meninių praktikų gaminamas galingas socialines fantazijas, sutelkiančias geismą ir imančias veikti socialinę tikrovę kaip priešiškos jai institucijos. Kitaip tariant, meninio avangardo produktai, revoliucinės utopijos apčiuopiamai mažina geismo investicijas į socialinės institucinės tikrovės mašinas ir šitaip jas silpnina. Kitas svarbus dalykas tas, kad „užtrumpinta“ meninė gamyba stiprina likutinį nomadinį subjektyvumą, vadinasi, jau vien savo buvimu daugina socialinę tikrovę keičiančių subjektų gretas. Iškeldamas estetinio „posūkio“ svarbą dabarties sąlygomis, F. Guattari teigia, jog kaip tik meninės praktikos turi kurti tokias geismo mašinas, kurios atsisieja nuo galingosios natūralios tarpasmeninės bei socialinės pusiausvyros, apverčia tvarką ir atlieka kito vaidmenį savipatumo autocentravimo politikos atžvilgiu (Guattari 1995: 32). Tačiau kyla klausimas, kaip „estetinis posūkis“ galėtų išvengti tų suprekinančių vartojimo kapitalizmo pinklių, kurios menines praktikas pavertė gamybiniais ištekliais, vis labiau apimančiais ir nomadinio subjektyvumo „sluoksnius“,

o kūrėjus įtraukia į rinkodarine logika grindžiamų projektų ruošimą bei įgyvendinimą? Šiam klausimui reikia platesnių svarstymų, atsižvelgiant ir į transgresyvią kapitalizmo prigimtį, ir į šios sistemos gebėjimą suprekinti antisisteminius nusi- teikimus, judėjimus bei praktikas. Čia mes neturime galimybės į tuos svarstymus leisti, tad apsiribosime bendro pobūdžio išvadamis. Socialinė tvarka laiduojama ir stiprinama kaip tik decentruojant savipatumą ir diegiant transgresijos palaikomo tapatumo konstravimo principą. Socialinių fantazijų, geidžiamų gyvenimo stilių bei būdų gamyba – masmedijų ir reklamos verslo sritis, kuri teikia ir priemonės socialines fantazijas versti individualiomis. Vartojimo industrija sėkmingai pradė- jo takaus subjektyvumo gamybą, laisvinimąsi iš socialinių subjektyvumo pančių pavertusi vartojimo ir tapatumo kūrimo, vadinasi, vartojamo tapatumo principu. Naujos prekinių tapatumų rinkos veriasi suprekinant žmogaus ir visų gyvų orga- nizmų genetinius aruodus. Kita vertus, meninės praktikos tapo svarbia kultūros industrijos šaka – menininkai kuria galimus tiražuoti vaizdinius bei ženklus, o jų dariniuose „įrašomas“ individualaus (pasirinktinio) tapatumo, kuriam būdingas socialinis išskirtinumas, kūrimo kodas ir tie dariniai paverčiami kolektyvinėmis individualaus vartojimo fantazijomis.

Gauta 2005 10 21
Priimta 2005 11 24

LITERATŪRA

1. Deleuze, G. and Guattari, F. 1994. *Anti-Oedipus: Capitalism and Schizophrenia*. Preface by Michel Foucault, Transl. by Robert Hurley, Mark Seem and Helen R. Lane. Minneapolis: University of Minnesota Press.
2. Guattari, F. 1995. *Chaosmosis: an ethico-aesthetic paradigm*. Transl. by Paul Bains and Julian Pefanis. Sydney: Power Publications.
3. Kellner, D. 2002. *Media Culture, Cultural Studies, Identity and Politics between the Modern and Postmodern*. London and New York: Routledge.
4. Langman, L. 2003. „Culture, Identity and Hegemony: The Body in a Global Age“, *Current Sociology* 51(3/4), Monograph 1/2, p. 223–247.
5. Langman, L. and Cangenie, K. 2003. „Globalization and the Liminal: Transgression, Identity and the Urban“, *Research in Urban Policy* 9, p. 141–176.
6. Marx, K. ir Engels, F. 1988. *Komunistų partijos manifestas*. Vilnius: Mintis.
7. Rubavičius, V. 2003. „Vartojimo ekonomika: kultūrinė poreikių gamyba“, *Problemos* 64, p. 25–37.
8. Rubavičius, V. 2004. „Populiarioji kultūra ir reklama: subjekto fragmentacija vartojimo kapitalizmo sąlygo- mis“, *Kultūrologija* 11, *Kultūros savitumas ir universalumas*. Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, p. 24–41.
9. Strasser, S. 2002. „Making consumption conspicuous: Transgressive logics go mainstream“, *Technology and Culture* 43(4), p. 755–770.
10. Tereškinas, A. 2001. *Kūno žymės: seksualumas, identitetas, erdvė Lietuvos kultūroje*. Vilnius: Baltos lankos.
11. Virilio, P. 2000. *The Information Bomb*. Transl. by Chris Turner. London and New York: Verso.
12. Weeks, J. 1998. „The Sexual Citizen“, *Theory, Culture and Society* 15(3–4), p. 35–52.
13. Willis, P. 1998. *Common Culture: Symbolic Work at Play in the Everyday Cultures of the Young*. Buckingham: Open University Press.
14. Zukin, S. 1998. „Urban Lifestyles: Diversity and Standardization in Space of Consumption“, *Urban Studies* 35(5–6), p. 825–839.
15. Žukauskaitė, A. 2005. *Anamorfózės: nepaminėtos filosofijos problemos*. Vilnius: Versus aureus.
16. Маркс, К. 1980. *Экономические рукописи 1857–1861 годов. (Первоначальный вариант «Капитала»)*, ч. 1, Москва: Политиздат.

Vytautas Rubavičius
TRANSGRESSIVE PLEASURE:
THE CONSUMPTION OF IDENTITIES

SUMMARY

The paper focuses on highlighting the systematic transgressivity of consumer capitalism. It is pointed out that capitalist transgressivity manifests itself in different forms of transgression. These forms are linked with the new ways of expressing the body and sexuality. Attempt has been made to indicate that the unconditional linking of transgression with pleasure and highlighting this connection as the main liberatory act and as a possibility to create new identities becomes an important factor of consumerism and consumption ideology. Special attention is given to transgression-based artistic practices which are gaining more significance for the development of capitalism while disguising their commodity form by way of liberation ideology. The paper considers the ways in which the power of desiring-machines and nomadic subjectivity can manifest itself under the conditions of consumer capitalism. The question is posed whether the consumer capitalism has advanced far enough for the process of commodification to anticipate all ways of transgressive liberation through the construction and consumption of new identities.

KEY WORDS: body, boundary, commodification, consumer capitalism, ideology, identity, pleasure, sexuality, transgression.